

B **H**UNGAROLOGISCHE
BEITRÄGE

5

Universität Jyväskylä 1995

Hungarologische Beiträge

Herausgegeben von

Tuomo Lahdelma
Sándor Maticsák

Universität Jyväskylä 1995

© Die Verfasser

Universität Jyväskylä, Humanistische Fakultät, Hungarologie-Projekt

Typographie: Sándor Maticsák, Vesa Niinikangas

Druck: Kopi-Jyvä, Jyväskylä 1995

ISBN 951-34-0679-2

ISSN 1237-1223

Zum Geleit

Im vorliegenden fünften Band der Hungarologischen Beiträge sind neben Beiträgen des Lehrkörpers der Fakultät in Jyväskylä vor allem Artikel von Gästen, die unsere Fakultät in den vergangenen paar Jahren besucht haben, versammelt. Inhaltlich befassen sich die Artikel mit einem breiten Fächer von Themen von der Literaturgeschichte über die Sprachwissenschaft bis zur Ethnologie.

Im Zusammenhang mit dem im August 1995 in Jyväskylä veranstalteten internationalen Fenno-Ugristen-Kongress wurde unter dem Titel *Hungarologie ausserhalb Ungarns* ein Symposium gehalten. Das Material des Symposiums wurde bereits vor dem Kongress im vierten Band der Hungarologischen Beiträge veröffentlicht. Im vorliegenden Band werden zusammen mit dem Kongress- und Symposiumsbericht die Beiträge nachgetragen, die im Sonderband nicht untergebracht werden konnten.

Einen besonderen Dank möchten wir an dieser Stelle allen denen aussprechen, die der Entstehung dieses Bandes mit Rat und Tat beigestanden haben: Ulla Arkko, Johanna Peltola, Tõnu Seilenthal, Nóra Vajdovich, Andrea Sóvágó, Ilona Török, Judit Garami und Christoph Parry.

Jyväskylä am 15. Dezember 1995.

die Herausgeber

INHALT

LITERATUR

Domokos, Péter: Unkarilaisen kirjallisuuden poliittisuudesta	9
Halmesvirta, Anssi: Ferenc Molnár and the Culture of Adolescence	19
Imre László: Analógiák és oppozíciók a magyar romantikus regényben	31
Kiehelä, Leanna: Géza Képes ja Kalevala	41
Labádi, Gizella: Kätkeyty avunhuuto – Itsemurha kirjallisuudessa	47
Lahdelma, Tuomo: Bálint Balassi Suomessa	69
Riikonen, Hannu K.: Maailman aistillinen vertauskuva – Sándor Csoórin esseistiikka Suomessa	89
Sepp, Thea: Petófi ja virolaisen lukijan odotushorisontti	97
Syyrakki, Raija: Kulttuurienvälisen reseptiotutkimuksen haasteista	107

GESCHICHTE

Nyysönen, Heino: The new interpretation in 1989 of the 1956 in Hungary	121
Olkkonen, Timo: The United States and the Question of Transylvania at the Paris Peace Conference 1919–1920	139
Varga, László: Neubegräbnisse in Ungarn	175

SPRACHWISSENSCHAFT

Hoffmann, István: Unkarilaisen paikannimistöntutkimuksen suuntauksia	189
Klima, László: Unkarilaisten sotaikäyvät ylhäissyntyiset esi-isät	201
A. Molnár Ferenc: Nyelvi magyarázat és történelem	213

VERSCHIEDENES

Landgraf Ildikó: A finn és a magyar mondák típusairól	223
Mattila, Anna-Liisa: Heimotyön alkuvaiheista kulttuurisopimusten sisältöön	233

HUNGAROLOGIE

Ginter, Károly–Perrot, Jean: Étude hongroises en France	249
Koberski, Éva–Petrequin-Jessen, Sally: Breaking with Tradition	255
Petneki Áron: A hungarisztika oktatása Lengyelországban, különös tekintettel a poznańi Adam Mickiewicz Egyetemre	259

BERICHTE

Maticsák, Sándor: Finnougristenkongress in Jyväskylä	267
Lahdelma, Tuomo–Maticsák Sándor: Hungarológiai szimpózium Jyväskyläben	277

LITERATUR

Unkarilaisen kirjallisuuden poliittisuudesta

Péter DOMOKOS

Kirjallisuus, miltä se meistä näyttää, riippuu kulloinkin vallalla olevista ideologioista, oppisuunnista, muodeista. Esitykseni jatko valaisee toivoakseni joltain osin sitä, millainen tämä kirjallisuuden ja sen laatua määrävien tekijöiden suhde on ollut Unkarin kirjallisuudessa.

Unkarissa kirjallisuudelta vaaditaan itse asiassa edelleenkin sitä, minkä huomattava unkarilainen runoilija ja ajattelijana Ferenc Kölcsey asetti kirjallisuuden tehtäväksi henkisessä testamentissaan Parainézissa. Kölcseyn mukaan todellinen kirjallisuus toimii yhtä aikaa seuraavilla kolmella tasolla, se nimittäin: kasvattaa, välittää informaatiota, viihdyttää.

Kölcseyn luettelossaan käyttämää järjestystä voidaan pitää myös tärkeysjärjestyksenä, ja niinpä Kölcseyn voi sanoa katsovan kasvatamisen kirjallisuuden tärkeimmäksi tehtäväksi. Kasvattamisessa voidaan painottaa joko sen kognitiivista tai emotionaalista puolta, mikä heijastuu niinä eroina, jotka kirjallisuuden kasvattamistehtävän käsittämässä voivat esiintyä. Niinpä esimerkiksi Sándor Petőfi on nähty Unkarissa – ihan viime aikoina – kahdenlaisena kasvattajana. Yhtäältä hänessä on nähty emotionaalinen kasvattaja: runoilija, joka kasvattaa lukijaansa rakkauteen Unkarin luontoa, kotiseutua ja perhettä kohtaan. Tällöin argumentoidaan esim. seuraavin Petőfin säkein:

Oi ylevä luonto! Mikä kieli tohtisi kilpailla kanssasi?

Kaunis olet, alanko, ainakin minulle olet kaunis!

Pieni talo seisoo suuren Tonavan varrella.

Oi miten kallis tuo pikku tupa minulle onkaan!

Toisaalta taas Petőfi on kognitiivinen kasvattaja: runoilija, joka kasvattaa lukijaansa vallankumoukselliseen tai jopa luokkakantaiseen ajatteluun. Tällöin nostetaan esiin seuraavanlaisia esimerkkejä:

Hirttää Kuninkaat!

Vielä anelee kansa, antakaa sille nyt!

En ole enää vuosiin lkenutkaan juuri muuta kuin vain...

Ranskan vallankumouksen historiaa.

Nämä molemmat kuvat ovat esittäytyneet Petőfin koko kuviksi, eivätkä ne täten ole suinkaan tehneet oikeutta tälle kirjallisuutemme jättiläiselle. On olennaista tuoda esiin Petőfin laaja-alaisuus: samalla kertaa, kun hän on yhtenäinen, hän on myös moni-ilmeinen.

Kun tutkimme kirjallisuuden poliittisuutta, emme voi unohtaa, että kysymys on tällöin ainoastaan yhdestä kirjallisuuden tavasta vaikuttaa. Kirjallisuus, joka on poliittista, ei ole välttämättä pelkääntään sitä. Toisaalta kirjallisuuden poliittisuuden tutkiminen on yksi mahdollinen, ja samalla myös tarpeellinen aspekti. Monien unkarilaisten kirjailijoiden kohdalla poliittisuus on jo ars poetican elementti. Luultavasti poliittinen funktio on erityisen keskeinen pienten kansojen ja vähemmistökansallisuuksien kirjallisuuksissa; ainakin meidän käytettävissämme oleva aineisto näyttäisi viittaavan tähän. Pienten kansojen ja vähemmistöjen kulttuureissa voi panna merkille edelleen sen piirteen, että niissä tiettyinä kausina poliittiset tehtävät siirtyvät kirjailijoille, jolloin kirjailijoista tulee yhteisönsä edustajia tavanomaista paljon laajemmassa mielessä. On selvää, ettei tämä erikoislaatuinen tilanne anna kirjallisuudelle mahdollisuutta tinkiä yksilöllisyydestään ja esteettisen funktion keskeisyydestä. Ilman näiden funktioiden läsnäoloa se ei voi täyttää myöskään poliittista tehtävää.

Poliittisuudella on Unkarin kirjallisuuden historiassa vahva sija. Tapaamme poliittisuuden heti sen alkuvaiheissa, ja jos vaikka kohta poliittinen piirre on ollut väliin heikompi, niin pian se on taas palannut, entistään vahvempana juonteena.

Kenties tämä Unkarin kirjallisuuden poliittinen luonne on yksi syy siihen, että kirjallisuus on ollut Unkarissa tärkeämpi kuin muut taiteenalat. Se on ollut soveliaain muoto täyttämään yhteisön taiteelle asettamat vaatimukset: juuri kirjallisuus on saattanut parhaiten tarjota neuvoja, lohtua, suojaa, selitystä, rohkaisua. Monesti kirjallisuutemme poliittinen tehtävä on toteutunut – ei teoksen ja lukijan vaan – teoksen ja kuulijan suhteessa. Lausutulla tai laulettulla runolla on voinut olla tärkeä sija jopa Unkarin historian käännekohdissa.

Politiikka on läsnä jo heti kirjoitetun kirjallisuutemme ensimmäisessä suuressa periodissa, nimittäin kronikkakirjallisuudessa. Anonymus, Simon Kézai ja Márk Kálti esimerkiksi tallensivat historiallisen totuuden mukaisesti ”unkarilaisten teot”, eli siis unkarilaisten varhaishistorian. Mutta heidän kirjailijanasenteensa määräsi hovi, kuningashuoneen etujärjestelmä, ja tähän hovin näkemykseen he soveltivat kuvauksensa historiasta. Niinpä he esimerkiksi todistelivat unkarilaisten ja hunnien sukulaisuudella unkarilaisten oikeutta asettua asumaan Karpaattien altaaseen. Árpádien hallitsijasuku polveutettiin Attilasta, ja näin tuli todistetuksi suvun oikeutus kruunuun.

Unkarinkielisen runouden vahvistuminen osui traagiseen aikaan, sillä 1500-luvulla Unkari menetti itsenäisyytensä, ja reformaation leviämisen sekä vastauskonpuhdistuksen myötä myös valtakunnan ideologis-uskonnollinen yhtenäisyys rikkoutui. Bálint Balassin runouden myötä syntyi isänmaan puolesta toimiva sotilaslyriikka; ja saarnaajien teoksissa taas arvostellaan yhteiskuntaa Stentorin äänellä: ne puhuvat yksilöllisistä ja yhteisöllisistä rikkomuksista arvostelemaan ja pilkalliseen sävyyn. Tämä puhetapa elää yhä, ja se onkin yksi Unkarin kirjallisuuden huomionarvoisia perinteitä.

Miklós Zrínyiä lienee Unkarin 1600-luvun historian yksi huomattavimmista hahmoista. Hänen henkilössään yhdistyivät runoilija, poliitikko ja sotapäällikkö. Ja korkealle häntä on arvostaminen myös ajattelijana ja ihmisenä. Zrínyin elämän mottona voi pitää hänen kuuluisaa lausahdustaan *Be bántsd a magyart!* (“Älä tee pahaa unkarilaisille!”). Mutta täydellisemmän kuvan hänestä antaa sentään seuraava lyhyt runo:

*En kirjoita kynällä
pelkällä musteella
vaan peitseni terällä
vihollisen verellä
iäisen maineeni.*

Jos kohta Zrínyi tuli ikuistaneeksi nimensä myös musteella, ainakin Unkarin kulttuuri- ja kirjallisuushistoriaan. Zrínyin barokkiepos *Szigeti veszedelem* (“Szigetin piiritys”) ei ole unkarilaisille ainoastaan esteettinen ja kielellinen merkkiteos, jälkeläisen kunnioittava kumarrus samannimiselle esi-isälleen, Szigetvárin piirityksen sankarille. Samalla kertaa on kysymys myös päivänpolitiikasta. Zrínyi teki teoksellaan tiettäväksi kansalleen ja koko maailmalle, että oli tul-

lut aika murtaa Turkin maailmanvalta ja häättää turkkilaiset pois Euroopasta.

1700-lukua on pidetty vähäarvoisena Unkarin kirjallisuuden ja yleensä unkarilaisen kulttuurin kannalta. Mutta ehkä kysymys on tällöin pinnallisesta arviosta? Vähäpätöisenä voi kyseistä kautta pitää näet vain se, joka ei tunne ruhtinas Ferenc Rákóczi II:n laajaa kirjallista toimintaa eikä suurenmoista kurutsi-runoutta. Molemmat ovat yhtä lailla aatehistorialliselta kuin myös kirjalliselta kannaltaan erittäin antoisia. Eikä ole syytä vähätellä myöskään niin sanottuja henkivartija-kirjailijoita, valistuksen apostoleita Unkarin kirjallisuudessa. Näillä kaikilla kolmella kulttuuri-ilmiöllä oli myös mitä vahvin poliittinen ulottuvuus.

Poliittiselta kannalta on kiinnostava myös János Batsányin tuotanto. Batsányi eli voimakkaasti ajan poliittiset mullistukset. Ranskan vallankumousta hän tervehti seuraavin, ainakin alkuperäiskielellä, suurta innostusta hehkuvien säkein.

*Maat ja kansat, jotka orjankahleissanne
tuskaa huokaatte ja turhaan niskaltanne
saitte ravistella sorron ikeen rautaa,
joka ahdistuksen arkkuun teidät hautaa –
myös maaorjainne te pyövelit ja herrat,
verivelkaan jääneet tuhannet jo kerrat:
näkkää ennusmerkit, näkkää tuomionne –
kohti Pariisia, kaikki, huomionne!*

(suomennos Toivo Lyyän)

Tällaista intensiteettiä eivät poliittisessa runoudessa Unkarissa liene saavuttaneet sitten Batsányin muut kuin Petöfi ja Ady.

Samana kauden runoilijoita ovat myös Mihály Csokonai Vitéz, Unkarin valistuksen huomattavin runoilija, Unkarin feodalismien siivistymättömyyden ja jälkeenjääneisyyden katkera ja ironinen arvostelija sekä Ferenc Kazinczy, joka kärsi usean vuoden mittaisen vankeusrangaistuksen poliittisten käsitystensä ja poliittisen toimintansa takia. Mutta tähdennettäköön tässä yhteydessä kuitenkin Dániel Berzsenyiä, joka yleensä ajatellaan horatiolaisen rauhan ja leppoisan yksityiselämän klassistiseksi kuvailijaksi kuin myös suureksi uskonnolliseksi runoilijaksi: sisältyyhän hänen tuotantoonsa muun muassa *Fohászokodás* ("Huokauksia"), joka on koko kirjallisuutemme kauneimpia uskonnollisia tekstejä. Mutta Berzsenyin kirjailijakuvalla

on myös poliittinen puolensa. Seuraavissa säkeissään Napoleonista Berzsényi ei ole enää yksityisten tuntojen ilmaisija vaan poliittisten tuntojen valveutunut tulkki:

*Et voittaja ollutkaan sinä vaan ajan henki: vapaus,
jonka lippuja maineikas joukkosi kantoi.
Loistava petos sai kansat sinua palvomaan,
pyhän ihmiskunnan kohtalo käsiisi joutui.*

*Sinut nostaneet kädet nyt paiskaavat tomuun
Sinut. Ja ihmiskunta on kostonsa saanut.*

Näin olemmekin jo 1800-luvun puolella. Ja tällä vuosisadalla oli varattuna kohottavia ja traagisia tapahtumia myös Unkarin kansalle. Habsburgien harjoittama unkarilaisten sorto paheni, ja kirjallisuutemme ryhtyi protestoimaan vahvoin, taiteellisesti suuriarvoisin allegorioin. József Katonan *Bánk bán* on unkarilaisen näytelmäkirjallisuuden huippusaavutus, ja Ferenc Erkelin työstämänä siitä on tullut myös kaunein unkarilainen ooppera. Molemmissa muodoissaan tämä teos on unkarilaisuuden ja puhtaan moraalin puolustus ja samalla protesti vierasta valtaa ja moraalittomuutta vastaan. Tämän kansallisen draaman ja oopperan esittäminen ja kokeminen on osoittautunut monesti – myös myöhempinä aikoina – poliittiseksi teoksi.

1820-luvulla käynnistyi nousujohteinen, kaunis jakso yhtä lailla Unkarin yleisen historian kuin myös Unkarin kulttuurihistorian osalta. Tämä niin sanottu reformiaika on täynnään suuria persoonallisuuksia ja tärkeitä tapahtumia. Unkarilaisista tulee kansakunta, porvaristuminen edistyy, ja Unkariin perustetaan tiedeakatemia. Tässä kehitysvaiheessa Unkarin romantiikan loisteliaimmalla edustajalla Mihály Vörösmartylla on tärkeä tehtävä innostajana ja suunnannäyttäjänä. Vörösmartyn kuuluisa teos *Zalán futása* ("Zalánin pako") ylistää unkarilaisten maahanmuuttoa, mutta sen aikalaislukijat tiesivät hyvin, että historia on tässä vain valepukuna. Itse asiassa teoksessa ei kuvattu historiaa vaan yllytettiin aikalaisia "uuteen maahanmuuttoon". Vörösmartyn komeat heksametrit käynnistyvät seuraavalla säkeellä:

Kansani kunnia, miks yhä viivyt yön hämärässä

Ja jatkossa ruoskivasti:

*Ponneton meillä on aika, ja hempeän poikien sarjan
hurskaat, voimakkaat esitaatot, sankarit, saivat.*

Kauden huomattavimpia nimiä olivat Ferenc Kölcsey, Miklós Wesselényi, István Széchenyi ja Lajos Kossuth. Tapahtumien ja historian logiikka johti vallankumoukseen ja se edelleen vapaustaisteluun. Tällöin oli näyttömöllä Unkarin kirjallisuuden kenties tunnetuin edustaja Sándor Petőfi, joka runoudellaan todella suuntasi tapahtumien kulkua. Hän sai massat liikkeelle ”Kansallislaulullaan”, jonka avaussäkeestä *Talpra magyar* (”Nouse, unkarilainen”) on tullut lentävä lause. Runollaan *Akasszátok föl a királyokat!* (”Hirttäkää kuninkaata!”) Petőfi taas aktivoi ja radikaalisti jo voipumassa olleen kansansa. Ja kuinka hyvin Petőfi olikaan selvillä siitä, että vaikeuksien tullessa Eurooppa on taas hylkäävä unkarilaiset. ”Eurooppa on hiljainen, hiljainen taas, pois ovat humisseet sen vallankumoukset” – Petőfi kirjoitti nähdessään tsaarin ja keisarin joukkojen liittoutuvan. Eurooppa oli jo kerran aikaisemmin seurannut sivusta unkarilaisten kamppailua, nimittäin turkkilaisia vastaan käytyjä taisteluja, ja vielä oli tuleva kerta, nimittäin vuonna 1956, jolloin sivilisoitunut Länsi taas hihkui innosta niin pitkään kuin tilanne kehittyi sen toiveiden mukaisesti mutta jätti taas unkarilaiset ilman tukea silloin, kun apua olisi tarvittu. Eikä tälläkään hetkellä ole toisin. Vai onko jossain vakavaa pyrkimystä ratkaista Euroopan suurimman vähemmistön, Transsilvanian unkarilaisten? Ehkä selkään taputtaminen ja tyhjäät puheet ovat liian pieni palkka siitä, mitä Unkari on historian mittaan tehnyt sivilisoituneen maailman pelastamiseksi!

Vapaustaistelumme loistavien kuukausien jälkeen koittivat traagiset, tummat vuodet: koston ja itsevaltiuden kausi. Unkarilaisten protestoinnille ja poliittiselle toiminnalle ei tuolloin ollut sijaa. Mutta poliittinen aktiviteetti ei ollut tyystin poissa kuvasta tuonakaan aikana jos kohta sen foorumina eivät olleet virastot ja lehdistö vaan – kirjallisuus. Selvää on, että kirjallisuuskin joutui turvautumaan peitteisiin ja naamioihin – mikä taas merkitsi allegoria-kirjallisuuden kannalta otollisia olosuhteita. János Aranyin historialliset balladit, kuten esim. *Szondi két apródja* (”Szondin paashipojat”), puhuu ainoastaan näennäisesti turkkilaisotien ajasta, ja *Walesi bárdok* (”Walesin bardit”) -nimisessä runossa on vastaavasti ainoastaan kirjaimellisella tasolla kysymys tapahtumasta Britanniassa. Viimeksi mainittu teksti kertoo runoilijoista, jotka kieltäytyvät tunnustamasta tyrannin valtaa ja jotka sen takia tapetaan. Aikalaisten joukossa ei taatusti ollut sellaista lukijaa, joka ei olisi ollut selvillä siitä, keille ja

mistä Arany puhuu. Arany muistutti runollaan kirjailijatovereitaan yhteisestä tehtävästä: kansallis-ajatuksen hengissä pitämisestä.

Jatkossa olisi aihetta mainita hyvinkin monia nimiä ja siteerata lukuisia tekstejä. Mutta kun tähän ei ole mahdollisuutta, niin esitykseni muodostuu seuraavassa pakostakin jokseenkin ylimalkaiseksi, solmukohtiin keskittyväksi. Suppealle maininnalle on jätettävä esimerkiksi se, että politiikka läpäisee huomattavan romaanikirjailijamme Kálmán Mikszáthin koko elämäntyön. Hänen viihteellisiin ja jännittäviin romaaneihinsa sisältyy ajan yhteiskunnan ankaraa kritiikkiä. Olkoon esimerkkinä yleisesti tunnettu lause Mikszáthin romaanista *Különös házasság* ("Omituinen avioliitto"): "Papit ovat herroja – sitähan kurnuttavat Unkarin sammakotkin. Katolisen kirkon painostava valta ja rikkaus on – vuosisatojen ajan – ollut maassamme edistyksen ja vapaan ajattelun jarruna." Vielä Mikszáthiakin ankarampi ja armottomampi on 1900-luvun alkupuolen suuri romaanikirjailija ja novellisti Zsigmond Móricz. *Rokonok* ("Sukulaisia") -nimisessä teoksessaan Móricz piirtää vakuuttavan muistomerkkin Unkarin julkisen elämän ja virkamiesten turmeltuneisuudelle.

Mutta tällä vuosisadalla Unkarissa on ollut Móricziakin merkittävämpiä kirjailija-poliitikkoja. Tällainen on ennen muita Endre Ady, joka usein mainitaan Petőfin yhteydessä. Ady harjoitti yhtä lailla lyriikassaan kuin lehtikirjoituksissaankin ennennäkemättömän ankaraa kansallista itsekritiikkiä. Hänen hämmästyttävä ja järkyttävä johtopäätöksensä on, että "me tarvitsemme Mohácsia". Adyn runouden erottamaton osa on näkemys unkarilaisen yhteiskunnan jälkeenjääneisyydestä, yleisestä myöhässäolosta ja sivistymättömyydestä. Ady tiesi ja tunsikin, että Unkari oli kulkemassa kohti uutta tragediaa. Hänen runojaan lukiessa tuntuu, että Trianon oli rakennettu jo edeltävän puolen vuosisadan historian sisään.

Maailmansotien välisenä aikana, kun Unkari oli pilkottu pieneksi ja köyhdytetty, kirjallisuus ja politiikka kietoutuivat yhteen kiinteämmin kuin koskaan aikaisemmin. Jos kohta niiden yhteenkuuluvuus ei aina ollut symbioottista laatua. Unkarin virallinen politiikka (joka on tapana liittää Horthyn nimeen) ja keskeinen kirjallisuus edustivat kahta aivan erilaista maailmaa, näkemistä ja moraalia. Yksinkertaistaen voi sanoa niin, että toinen edusti varallisuutta, toinen köyhyyttä; toinen edusti edistystä, toinen taantumusta. Maaseudun kylistä raportoivat kirjailijat ja laitakaupungin kurjuudelle äänen antava Attila József edustivat avoimesti oppositio-politiikkaa,

joka sai palkakseen poliisien väliintuloja, oikeusistuimien tuomioita ja eduskunnan puheenvuoroja. Kävi lopullisesti selväksi, että vastuuntuntoisesti ajatteleva unkarilais-runoilija ei voi olla epäpoliittinen, että hän ei voi sulkeutua ”norsunluutorniin”. Niinpä edes l’art pour l’artin kannattajaksi mainittu Mihály Babits ei ollut missään vaiheessa piittaamaton kansansa ja ihmiskunnan ongelmista (Babitsin tästä puolesta käy näytöksi vaikkapa sodanvastainen runo *Fortissimo*. Babitsin viimeinen suuri teos, *Jónás könyve* (”Joonaan kirja”) -niminen eppinen runo, ei ole suinkaan Raamatun kertomuksen parafrasi. Babits tuo tässä teoksessaan esiin näkemyksen, jonka mukaan todellinen runoilija ei voi koskaan ”ajan koittaessa” väistää hänelle langetettua tehtävää vaan hänen on antauduttava profeetaksi. Runoelman tunnetuimmassa säkeessä Babits sanoo:

Vaikenija on rikollisten liittolainen.

Mutta vaikean jälkeen voi tulla vielä vaikeampaa, traagisen jälkeen voi tulla vielä traagisempaa. Vuoden 1919 jälkeen tuli vuosi 1945, ja maailmanpolitiikka jakoi Unkarin osaksi kuulumisen ns. sosialistiseen leiriin. Jo ennestään moneen osaan pilkotusta maasta pakeni satojatuhansia ihmisiä maapallon eri osiin. Ja tämän mukana myös Unkarin kirjallisuus jakautui ainakin kuudeksi. Unkarin kirjallisuuden näyttämöiksi tulivat Unkarin ohella Tšekkoslovakiaan liitetty Unkarin osa, Neuvostoliittoon liitetty alue, Romaniaan kytketyt Transsilvania ja Moldavia, Jugoslaviaan liitetty unkarin eteläosa sekä vielä tämän ohella eri maanosissa sijaitsevat useat maat. Unkarin kirjallisuuden tilanne kävi vuosi vuodelta yhä vain tukalammaksi. Ždanovin, Révayn ja – sittemmin – György Aczélin nimiin liittyvä kulttuuripolitiikka pyrki alistamaan myös kirjallisuuden omien päämääriensä palvelijaksi. Mutta tälläkään kertaa alistamispyrkimyksessä ei onnistuttu. Parhaat runoilijamme jatkoivat edeltäjiensä viitoittamaa tietä. Niinpä esim. Gyula Illyés kirjoitti kuuluisimman tekstinsä sorron ollessa pahimmillaan. Vuonna 1951 syntynyt runo *Egy mondat a zsarnokságról* (”Lause tyranniudesta”) luettiin salaa älymystön kokoontumisissa, ja runo osoittautui sytyttäväksi vuoden 1956 tapahtumien esivalmisteluksi. On yleisesti tunnettua, että tässä suurenmoisessa vallankumouksessakin kirjailijoilla oli keskeinen asema. Mutta länsimaat toimivat taas täsmälleen samoin kuin aina ennenkin. Ensin ne hurrasivat ja aplodeerasivat nojatuoleissaan istuen, seurasivat kuin urheilukilpailujen katsomosta käsin, miten tankit jahtasivat aseettomia nuoria ja työläisiä. Ja sitten valittelua ja

vaitioloa. Todettiin Imre Nagyin ja hänen satojen tovereittensa teloit-
tus sekä lukuisten unkarilaisten kirjailijoiden sulkeminen vankilaan,
tunnustettiin Kádárin hallitus, nimettiin Unkari sosialismin hilpeim-
mäksi parakiksi. Ja lopulta tultiin taas katsomaan Pustaa ja Balato-
nia, ja meistä tuli jälleen hevos- ja karjalaumojen sekä tulisen kala-
keiton eksoottista seutua. Kiitokset vain Lännelle!

Mutta elämän oli jatkettava joka tapauksessa. Ja kirjoittamisen
myös. ”Tukien, sietäen ja kieltäen” – systeemin ideologian mukaan.
Kaikissa kolmessa kategoriassa ahkeroitiin. Peräperää poistuvien
klassikkojen sijalle nousi uusia suuruuksia: László Nagy ja János Pi-
linszky tulivat toisten kirjailijoiden vertauskohdiksi sekä voiman ja
moraalin lähteiksi. Mutta katsoimme myös kauemmaksi, ja väliin
korviimme kantautuivat Transsilvaniassa kirjoittaneen András Sü-
tön sanat, hänen allegoriset draamansa, Sándor Kányádin salakieli-
set sanat ja saduiksi puetut vertauskertomukset. Kirjallisuutemme
siis jatkoi politisointiaan, ja 1980-luvun alusta lähtien se alkoi iskeä
yhä ammottavampia aukkoja sosialismiin vahvoiksi uskottuihin lin-
nakkeisiin.

Kirjailijoillamme ei ole suinkaan vähäisin osa siinä, että vuosina
1989 ja 1990 Unkarin kommunistinen järjestelmä kaatui. Vauhti oli
kiihtynyt niin vinhaksi, että monet kirjailijat sinkoutuivat kirjalli-
suuden ulkopuolelle, varsinaisiksi poliitikoiksi. Monista tuli puolue-
johtajia ja jopa valtiomiehiä. Ja vastaavanlainen kehitystähän on
ollut havaittavissa muissakin entisissä socialistisissa maissa.

Mutta onko näin hyvä? Mielestäni ei. Pysyköön suutari lestissään
ja kirjailija kirjailijana, ja välttäköön etenkin tynnyrin päältä paasaa-
mista. (Zrínyiin esimerkkiin viittaaminen on tässä yhteydessä perus-
teetonta, sillä Zrínyi oli ennen muuta sotilas ja vasta paljon sen jäl-
keen runoilija. Ja lyriikallemme oli epäilemättä vain eduksi, että Pe-
tőfistä ei tullut kansanedustajaa.)

Unkarin kirjallisuus on silloin uskollinen itselleen ja monisata-
vuotiselle perinteelleen, kun se jää valtapiirien ulkopuolelle ja poli-
tisoi tästä ulkopuolisesta asemastaan käsin. Sen tehtävät tuskin tu-
levat olennaisesti muuttumaan, sillä muuttunut ja alituisessa muu-
toksessa oleva ympäristö kaipaa ehtimiseen kommentoijaa ja arvostelijaa.
Politisointia voidaan jatkaa ja sitä tulee jatkaa – millaisia siten
tulenavatkaan olemaan sen edellytykset, foorumit ja muodot.

Jäämme kärsimättöminä odottamaan vuosituhannen lopun uusia
nimiä ja nimikkeitä sekä henkevästi ja viisaasti politisoivaa kirjalli-
suutta.